

ВПЛИВ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті розглядаються проблеми формування родознавчих ціннісних орієнтацій студентської молоді. Приділяється увага розвитку ціннісних орієнтацій як ознаки зрілої особистості, показнику міри її соціальності, ступеня входження індивіда до суспільно-соціальних відносин.

Ключові слова: *гендер, родина, родинне середовище, ціннісні орієнтації.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування духовних цінностей, вивчення свого родоводу зумовлена потребами духовного діалогу поколінь, ґрунтовного пізнання національного культурно-історичного процесу як складової частини буття людства. Функціонування національної культури на рівні родинного середовища, де відбувається безпосереднє спілкування поколінь, має глибоке світоглядно-ціннісне, пізнавальне і виховне значення.

Проблеми цінностей національної культури, сутність української національної ідеї, етнічної культури, національного виховання узагальнюють енциклопедичні видання і довідники (Абетка етнополітолога, 1995, 1996; Етнокультурний розвиток України: терміни, визначення, персоналі, 1993).

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій була предметом дослідження у філософському (О. Дробницький, І. Зязюн, М. Каган, Л. Столович), соціологічному (В. Водзінська, Ю. Жуков, Т. Любимова, В. Ольшанський, Ю. Соколовський, В. Ядов), психологічному (К. Абульханова-Славська, І. Бех, М. Боришевський, І. Кон, Б. Круглов, Д. Леонтєв, Т. Титаренко) та педагогічному аспектах (В. Анненков, Є. Бондаревська, Т. Бутківська, О. Вишневський, Б. Грицюк, І. Дубровіна, Г. Жирська, О. Норов, Ж. Омельченко, О. Плахотнік, Л. Пуховська, О. Рудницька та інші). Важливе значення у дослідженні ціннісних орієнтацій у сучасних соціокультурних умовах мають роботи О. Алексюка, М. Казакіної, Б. Кобзаря, Т. Мальковської, В. Мухіної, О. Савченко, О. Сухомлинської, Г. Шевченко.

В останні роки проблема ціннісних орієнтацій вивчалась у контексті аналізу їх динаміки як індивідуальних еталонів соціальної оцінки (В. Болотіна), як регуляторів суб'єкт-суб'єктних відносин (Т. Корнілова). Ця проблема визначається як незаперечно актуальна у процесах формування інтересів (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, О. Ліханов); формування морально-естетичного ідеалу (О. Буров, Н. Вітковська, В. Дряпіка, А. Щербо). Увагу дослідників привертають духовні параметри людського життя, суперечності, пов'язані з етико-національними чинниками, наукові концепції етносу, нації, національної культури, міжнаціональних взаємин, у тому числі соціокультурна рефлексія над смыслом людського життя, інтерпретація етносу і нації у світоглядно-ідеологічних системах ХІХ-ХХ ст., етнонаціональні орієнтації народу України (Б. Попов), культурологічний контекст етногенезу (М. Степико), етнонаціональні традиції й інновації (В. Ігнатов).

Мета статті – з'ясування впливу ціннісних орієнтацій на формування родинних зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Морально-духовне становлення молоді, підготовка її до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смыслу життєдіяльності, є найважливішою складовою розвитку суспільства і держави. Сім'я, як відомо, є природною основою суспільства. В сім'ї, через сім'ю, в умовах родинного побуту, праці, дозвілля формуються первинні ціннісні орієнтації та соціальні настанови молодого покоління. Ціннісні орієнтації характеризують ставлення особистості до найбільш важливих цілей життєдіяльності та до способів їх досягнення. Навіть у

стабільних суспільствах процеси розвитку та зміни поколінь зумовлюють протидію конкуруючих нормативно-ціннісних систем. Проблема цінностей особливо актуалізується за умов ідеологічної кризи суспільства [1].

Кризові явища, що пов'язані з процесом глобалізації ринкових відносин капіталістичного типу та супутніми тенденціями (безробіття, посилена міграція населення, послаблення родинних зв'язків), справляють негативний, руйнівний вплив на національні традиції, звичаї, зокрема й особливо на родинні. Саме тому виявлення і підтримка позитивних тенденцій у сімейно-родинних відносинах, формах родинного спілкування у виробничій та позавиробничій сферах, інтеграція родинних традицій, свят і обрядів у форми культурогенної життєдіяльності сучасної сім'ї набуває особливої гостроти.

Актуальність дослідження родоводу зумовлена потребами духовного діалогу поколінь, ґрунтовного пізнання національного культурно-історичного процесу як складової частини буття людства. Ціннісні орієнтації забезпечують стійкість особистості, визначеність та послідовність її поведінки, постійність взаємовідносин із соціумом. Розвинуті ціннісні орієнтації – це ознака зрілої особистості, показник міри її соціальності, ступеня входження індивіда до суспільно-соціальних відносин. Для дослідження життєвих цілей та планів необхідно застосувати підхід, в основі якого лежать події, які є ключовим моментом життєвого шляху особистості. Саме такими подіями і виступають родинні зв'язки, життєві цілі та плани. Але, щоб план переростав у здійснення цілі, вона мусить бути предметно визначеною, а час її реалізації узгоджений із часом здійснення плану [2]. Якщо життєві цілі не реалізуються, то виникає невпевненість особистості у своїх силах, втраті стимулів самореалізації. Орієнтуючись у широкому спектрі соціальних цінностей, індивід вибирає ті, які найтісніше пов'язані з його домінантними потребами. Предмети цих потреб усвідомлюються особистістю й стають її ключовими життєвими цінностями. Наявність ціннісних регуляторів забезпечує стійкість особистості в момент кризи нереалізованості. Якщо ж накреслених цілей вже досягнуто, вони втрачають свою спонукальну силу, ціннісні орієнтації стимулюють шукання нових цілей.

Вивчення ціннісних орієнтацій студентської молоді показало їхній взаємозв'язок із процесом активності розвитку особистості. З метою визначення родознавчих ціннісних орієнтацій студентської молоді колективом кафедри загальної педагогіки і психології ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького була розроблена анкета, за якою опитуванням було охоплено 336 студентів різних спеціальностей.

АНКЕТА

Ставлення студентської молоді до поняття «Глибини роду»

Інструкція. Уважно прочитайте запитання і виберіть вірну відповідь на нього

1. Чи знаєте Ви, що таке родина?
а) так; б) для мене це невідоме; в) я сумніваюсь.
2. Чи замислюєтесь Ви над історією свого роду?
а) так; б) ні; в) інколи.
3. Ви знаєте свій родовід?
а) рід – два покоління; б) три і більше поколінь; в) не знаю взагалі.
4. Знаючи себе, Ви можете сказати:
а) я пишаюсь тим, що я – українець; б) мені байдуже; в) я не хочу бути українцем.
5. Коли критикують нашу націю, то Ви:
а) підтримуєте критику; б) намагаєтесь не звертати увагу; в) пишаєтесь тим, що належите до неї.
6. У Вашій сім'ї збереглися народні українські традиції?
а) так, вони спостерігаються; б) мені не цікаво наслідувати традиції і звичаї нашого народу; в) я хочу їх дотримуватись і зберегти для майбутніх поколінь.

7. Як часто Ви збираєтесь у родинному колі?
а) тільки на свята; б) досить часто; в) не збираємось ніколи.
8. Ваше ставлення до багатодітних сімей:
а) мрію про велику і дружну родину; б) хочу мати лише одну дитину; в) не замислююсь над цим.
9. Яка атмосфера панує у Вашій родині?
а) агресії та насильства; б) байдужості; в) благополуччя, підтримки, взаєморозуміння.
10. Що на Вашу думку є унікальним, неповторним, цінним для інших народів у духовному досвіді української нації?
а) емоційність, кордоцентризм; б) здатність до відродження, регенерації; в) довірливість.

Застосувавши аналіз результатів вибірки тестування студентів, були отримані дані про значущість основних родознавчих цінностей (табл. 1). Досить показовим є порівняння думок хлопців і дівчат щодо знань поняття «родина». Із загальної кількості респондентів лише трохи більше половини хлопців (51%) та дівчат (55%) дали позитивну відповідь. Над історією свого роду замислюються «інколи» 81% хлопців та 88% дівчат. Свій родовід не знають взагалі 80% хлопців і 88% дівчат. Для дівчат більш важливим вважається персбування в родинному колі. 68% хлопців і 74% дівчат відмітили, що вони досить часто збираються разом із сім'єю. В цих сім'ях збереглися народні українські традиції. Можна відмітити, що на тлі незадоволеності економічною ситуацією починає насторожувати той факт, що лише у 51% хлопців та 55% дівчат у родині панує атмосфера благополуччя, підтримки, взаєморозуміння.

Таблиця 1

Аналіз результатів соціологічного дослідження

№	Запитання	Чоловіки (%)			Жінки (%)		
		а)	б)	в)	а)	б)	в)
1	Чи знаєте Ви, що таке родина?	51			55		
2	Чи замислюєтесь Ви над історією свого роду?			81			88
3	Ви знаєте свій родовід?			80			86
4	Знаючи себе Ви можете сказати	68			74		
5	Коли критикують нашу націю, то Ви			96			96
6	У Вашій сім'ї збереглися народні українські традиції?	68			74		
7	Як часто Ви збираєтесь у родинному колі?		68			74	
8	Ваше ставлення до багатодітних сімей			90			93
9	Яка атмосфера панує у Вашій родині?			51			55
10	Що на Вашу думку є унікальним, неповторним, цінним для інших народів у духовному досвіді української нації?	100			100		

Цілком природно, що важливість сім'ї як традиційної цінності визначають 94% дорослого населення (80% чоловіки, 85% жінки). Сім'я та діти становлять найвищу цінність для середньої вікової групи. У давні часи Україна славилась своїми багатодітними родинами. На жаль, сьогодні в нашій державі мало багатодітних сімей. На запитання про відношення молоді до багатодітних сімей студенти (90% хлопців, 93% дівчата) відповіли: «не замислююсь над цим». Дослідження родоvodu – своєрідна діалогічна форма знання, емоційно-чуттєве й інтелектуальне усвідомлення власного «Я» органічною частиною національного і світового культурно-історичного процесу.

Засвоєння духовних цінностей у родинному середовищі – це водночас і самопізнання. Особистісне буття постає не лише як наступність життєвих перехідних

циклів, а й як усвідомлення цінності людського універсуму, духовності поколінь, їхньої етносоціокультурної детермінації у системі «родина – нація – світ». 100% студентів відмітили «емоційність, кордо центризм» як унікальну, неповторну, ціннісну для інших народів у духовному досвіді української нації рису характеру. На жаль, сьогодні масова свідомість знаходиться під впливом стереотипів, що існують або нав'язуються в суспільстві. Сучасні літературні «шедеври», кінострічки, реклама та різноманітні засоби масової інформації, які мають неабиякий вплив на формування ціннісних орієнтацій молодого покоління формують інфантильність, байдужість. Коли індивід входить у відносно стабільну щільність (у нашому випадку це студентське середовище), то він долає три фази особистісного становлення:

1) *адаптацію*, що вимагає засвоєння чинних цінностей та норм, володіння відповідними засобами та формами діяльності;

2) *індивідуалізацію*, що породжується загостреними протиріччями між необхідністю «бути як усі» та прагненням до максимальної персоналізації, якій властивий пошук засобів означення своєї індивідуальності;

3) *інтеграцію*, яка детермінована протиріччям між прагненням ідеально представити свої особливості та потребою сприйняття їх, ухвалити та розвинути лише ті особливості особистості, які сприяють її розвитку [4; 5].

Тому дуже важливим є функціонування національної культури на рівні родинного середовища, де відбувається безпосереднє спілкування поколінь, що має глибоке світоглядно-ціннісне, пізнавальне і виховне значення [3].

За результатами соціологічного дослідження «Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді України за роки незалежності», проведеного за підтримки Держслужби молоді та спорту України та за участю Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка було визначено, що 62% молоді до 35 років пишаються своїм громадянством. Наше ж дослідження показало, що 74% студентів пишаються тим, що вони українці (решта студентів мають іншу національність).

Висновки. Дослідження родоводу, генеалогічні схеми, родинний літопис, традиції актуалізують пам'ять поколінь, поєднують минуле і майбутнє, наповнюючи духовно-ціннісним смислом особистісне буття. Загалом аналіз результатів соціологічного дослідження зазначеної проблеми дозволяє дійти висновку, що серед молоді ці поняття нівелюються. Тому для покращення ситуації, яка склалася в нашому суспільстві, на нашу думку, потрібно проводити просвітницькі компанії: заохочувати і підтримувати ініціативу студентів у виконанні родознавчих досліджень; проводити консультації для студентів та їхніх батьків з метою залучення останніх до науково-пошукової діяльності з дослідження родоводу.

Список використаних джерел

1. Абдульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абдульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 336 с.
2. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 26-33.
3. Педагогічна майстерність : [підручник] / Зязюн І. А., Крамушенко Л. В., Кривonos І. Ф., Мирошник О. Г., Семиченко В. А. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
4. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
5. Леонтьев А. И. Потребности, мотивы, эмоции / А. И. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 38 с.

Надійшла до редколегії 5.04.2012

Прийнято до публікації 18.05.2012

Анотація. Герасимова Н. Е. Влияние ценностных ориентаций на формирование семейных связей. В статье рассматриваются проблемы формирования родоопределяющих ценностных ориентаций студенческой молодежи. Уделяется внимание развитию ценностных

ориентаций, как характеристики зрелой личности, показателя ее социальности, степени вхождения индивида в общественно-социальные отношения.

Ключевые слова: *гендер, семья, семейная среда, ценностные ориентации.*

Summary. *Gerasimova N. E. Influencing valued orientations on forming of family ties. The problems of forming decedents values of students. The main attention is paid to the development of values, as signs of a mature person, a measure of sociality, the degree of occurrence of the individual to the social and social relations.*

Key words: *gender, family, family environment, values.*

УДК 372.4

А. А. Костенко

АСПЕКТИ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто різні аспекти розвитку молодших школярів. Висвітлено такі періодизації розвитку, як психологічна, когнітивна, емоційна, соціальна, моральна, мовленнєва й онтогенетична.

Ключові слова: *онтогенез, самоаналіз, самоідентичність, самоконтроль, соціальний інтелект.*

Постановка проблеми. Сьогодні різні аспекти розвитку молодших школярів не мають однозначного трактування у працях науковців, тому є необхідність провести аналіз їх тлумачення у сучасній педагогічній та психологічній літературі, зупинитися на кожному з них більш детально.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження різних аспектів розвитку молодших школярів завжди було об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених: М. В. Гамезо, Л. Кольберг, Д. Б. Ельконіна, В. А. Ковшикова, Р. Салман, Г. Дюпон, Е. Еріксона, Ж. Піаже, А. Валлона та інших.

Мета статті: розглянути різні аспекти вікового розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток дитини означає, що в центрі уваги знаходяться аспекти фізіології, пізнання й поведінки, які демонструють якісні й кількісні зміни в розвитку дитини. Мається на увазі еволюція її світогляду, самоусвідомлення, ставлень до дійсності, розвиток характеру, здібностей, психічних процесів і накопичення досвіду [7, с. 12; 1, с. 381–382].

Одним із учених, хто досліджував розвиток дітей в онтогенезі, був прогресивний французький психолог А. Валлон. У своїй періодизації він показує появу, чергування та взаємозалежність різних стадій дитячого розвитку. А. Валлон виокремлює такі *стадії онтогенетичного розвитку* дитини [2, с. 52–53]:

1. Стадія внутрішньоутробного життя. Тут має місце повна залежність ембріону від організму матері.

2. Стадія моторної імпульсивності (від народження до 6 місяців). Потреби немовляти в харчуванні й руховій активності виявляються у спазматичних посмикуваннях, криках, рухах і жестах. Усе це слугує основою для утворення елементарних умовних рефлексів харчування й моторики.

3. Емоціональна стадія (від 6 місяців до 1 року). У цей час дитина встановлює відносини з оточуючими людьми засобами міміки й жестів. Вона виражає гнів, біль, симпатію та задоволення. Найтісніший контакт у дитини встановлюється з матір'ю. Початок цієї стадії має найважливіше значення для формування психіки.

4. Сенсомоторна стадія (від 1 року до 3 років). Вона характеризується тим, що дитина завдяки орієнтовному рефлексу, навичкам ходьби й мовлення, починає звертати увагу на навколишній світ за межами відносин з близькими.